

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглянуто основні відмінності між другою та третьою редакціями міжнародних стандартів Базельського комітету із банківського нагляду. Визначено ступінь готовності банківської системи України до прийняття основних вимог Базелю III. Проаналізовано основні відмінності методики зваження активів за ризиками в Україні від міжнародної. Обґрунтовано недоцільність формування на даному етапі додаткових резервів капіталу для банків України.

Ключові слова: адекватність капіталу, банківський нагляд, Базель II, Базель III.

OLGA BORYSIVNA AFANASIEVA, MARIIA FELIKSIVNA ALEKSANIAN
SHEI "Ukrainian academy of banking of the National Bank of Ukraine"

INTERNATIONAL STANDARDS ON BANKING REGULATION: NECESSITY OR UNACHIEVABLE REALITY FOR THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE?

Abstract – In this article the main differences between the second and the third edition of the international standards of the Basel Committee on Banking Supervision are analyzed. The Ukrainian banking system's readiness state to adopt the key requirements of Basel III is defined. The main differences in the methodology in assets risk weights in Ukraine and in the world are analyzed. The inexpediency of creation of additional capital reserves for Ukrainian banks at this stage is explained.

Key words: capital adequacy, banking supervision, Basel II, Basel III.

Постановка проблеми. Криза 2008-2009 років, яка завдала досить сильного удару світовій фінансовій системі та, зокрема, її банківському сектору, підкреслила ті слабкі сторони, які не дали змоги швидко зреагувати на нові виклики у період загострення кризових подій. У першу чергу, проблема стосується недостатності капіталу та низького рівня ліквідності банківських систем, яка виникла унаслідок значного зростання обсягів кредитування у період поживлення ділової активності. Зокрема в Україні високими темпами зростали обсяги надання бланкових кредитів, що дозволило значно підвищити економічні показники у цілому по банківській системі у короткостроковій перспективі. Проте недостатньо уваги було приділено формуванню резервів, які дозволили б у період зниження ділової активності згладити ризики, з якими зіткнулися банки, та уникнути значних коливань і порушень економічної рівноваги.

У світлі посткризового відновлення економіки досить важливим стає визначення пріоритетних напрямків реформування банківського нагляду, а відтак і необхідність у запровадженні нових підходів та методів до підвищення ефективності діяльності банків. За таких умов і виникла потреба в адаптації вже існуючих міжнародних вимог банківського нагляду до нових умов економічного середовища.

На сьогоднішній день актуальним питанням стає формування більш жорстких вимог із банківського нагляду з боку Базельського комітету, які знайшли своє втілення у новому документі із банківського нагляду – Базелі III. Важливість вивчення досвіду застосування нових стандартів банківського нагляду у світовій практиці визначається необхідністю прогнозування того економічного ефекту, який отримають економіки країн світу від їх впровадження. Це пояснюється тим фактом, що банки поки ще не готові адаптуватися до більш жорстких умов функціонування, ризикуючи при цьому власними прибутками.

Для вітчизняної банківської системи, яка наразі не відповідає умовам міжнародних стандартів, є необхідним аналіз тих проблем, з якими зіткнулися інші країни при адаптації національних вимог із банківського нагляду до міжнародних, з метою найбільш ефективного їх застосування. У світлі ж створення більш жорстких вимог Базелю III слід визначити, чи зможуть українські банки витримати конкуренцію та забезпечити сталий розвиток національної економіки при їх використанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питання впровадження у світову практику банківської діяльності нових вимог із банківського нагляду є досить актуальним серед науковців. Основні положення нових вимог та відмінності між Базелем II та Базелем III досліджували такі вітчизняні науковці, як Міщенко В., Незнамова А., Чуб О., Хвалінський С., Шпачук В., Торконяк Н. та ін. За кордоном проблематика вивчення економічних ефектів введення стандартів Базелю III була висвітлена у роботах таких зарубіжних дослідників, як Харле П., Родрігез М., Словік П., Курнед Б. та ін.

Досить актуальним є питання адаптації вимог із банківського нагляду України до міжнародних стандартів. Різноманітні аспекти впровадження основних вимог Базелю II та Базелю III в Україні досліджувалися такими науковцями, як Малюкова І., Макаренко М., Мордань Є., Кушнір Л., Волохов В., Дудін С. та ін.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних напрямів із приведення показників діяльності банків України до міжнародних стандартів, визначених у Базелі III.

Основний матеріал і результати. Базель III являє собою міжнародну угоду, яка має на меті стандартизацію ряду вимог до банківської безпеки у світовій економіці. Основні новації стосуються підходів щодо визначення нормативів капіталу [9]. Процес створення нових стандартів щодо банківського нагляду було розпочато у жовтні 2007 року, коли у відповідь на кризові явища міністрами фінансів та управляючими центральних банків країн «Великої Сімки» було доручено Раді із фінансової стабільності (FSB) проаналізувати ті причини, які призвели до кризи, та розробити відповідні рекомендації щодо підвищення стійкості банківських систем. У подальшому Базельський комітет із банківського нагляду трансформував розроблені рекомендації у попередній варіант нових світових стандартів, який у листопаді 2010 року був схвалений на саміті G20 у Сеулі та після внесення деяких змін у 2011 році отримав остаточну назву «Базель III» [4; 8].

Нові вимоги до банківського нагляду визначили більш жорсткі умови стосовно достатності капіталу та ліквідності банків, що забезпечило б досягнення основної мети Базельських рекомендацій – посилення стійкості банківських систем. З метою подальшого визначення економічного ефекту впровадження нових стандартів із банківського нагляду нами здійснено аналіз основних відмінностей між Базелем II та Базелем III, результати якого наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз основних критеріїв діяльності банків згідно з рекомендаціями Базелю II та Базелю III (побудовано на основі даних [10; 12])

№	Показник	Базель II	Базель III
1	Акціонерний(базовий) капітал першого рівня	2%	4,5% (на 1 січня 2015 р.)
2	Мінімальний рівень капіталу першого рівня	4%	6% (на 1 січня 2015 р.)
3	Загальний капітал	8%	8%
4	Буферний капітал (резервний буфер)	-	2,5% (на 1 січня 2019 р.)
5	Показник левериджу	-	3%
6	Норматив поточної ліквідності	50%	100% (на 1 січня 2015 р.)

За даними таблиці 1 можна зробити висновок, що, як зазначалося вище, умови щодо достатності капіталу та нормативу ліквідності стали більш жорсткими. Новим у Базелі III є впровадження таких понять як буферний капітал та показник левериджу. Буферний капітал фактично має формуватись за рахунок щорічних відрахувань від прибутку у розмірі 0,625% протягом 4 років, починаючи із 2016 р. Норматив загального капіталу, із врахуванням впровадження буферного капіталу, фактично становитиме 10,5% від зважених за ринковим, кредитним та операційним ризиками активів станом на 1 січня 2019 р. Стосовно показника левериджу, то досі не встановлено його офіційного рівня (значення 3%, наведене у таблиці 1, відноситься до

тієї величини показника, яка буде тестуватися Базельським Комітетом протягом періоду із 1 січня 2013 р. по 1 січня 2017 р.) [6].

Нові вимоги ліквідності мають більший проміжок часу до їх імплементації. Впровадження коефіцієнту ліквідності почнеться у 2015 році, а коефіцієнту чистого стабільного фінансування – у 2018 році. На даний момент, Банк Міжнародних Розрахунків знаходиться у періоді спостереження перед їх впровадженням з метою оцінки впливу даних показників на кредитний та фінансовий ринки з метою мінімізації непередбачуваних негативних наслідків.

Розглянемо, як оновлені Базельські рекомендації були сприйняті фінансовими ринками зарубіжних країн. Так, реакція на нововведення з боку суб'єктів міжнародних відносин була неоднозначною. Вона була викликана в першу чергу різницею між вимогами національних стандартів та новими міжнародними стандартами. Як зазначають Міщенко В. та Незнамова А., у ряді країн (США, Велика Британія, Швейцарія тощо) показники багатьох великих банків задовольняють вимогам Базеля III. Проте у більшості країн існують певні національні особливості фінансових систем, що ускладнює перехід до нових вимог [5]. Нові вимоги означатимуть необхідність залучення додаткових ліквідних засобів у капітал, у першу чергу за рахунок емісії акцій кредитних організацій. Оскільки із високою імовірністю це торкнеться банків Франції та Німеччини, то дані країни виступають за пом'якшення вимог. Частина фінансових посередників країн не зможе відповідати новим вимогам Базеля III, що здебільшого пов'язано із структурою їх капіталу. До такого роду посередників можна віднести кооперативні та взаємні банки, народні та муніципальні банки, ощадбанки тощо. Андрюшин С. стверджує, що введення нових стандартів Базеля III повинно стосуватися лише тих фінансових посередників, які спроможні і бажають працювати на світових, транскордонних ринках грошей і капіталу [3].

Формування додаткових резервів капіталу у вигляді резервного буферу, а також підвищення нормативу ліквідності банків призведуть до скорочення операцій кредитування за рахунок зменшення вільних коштів банків. За такої ситуації можливе стримування економічного росту країн. Зокрема, відповідно до досліджень Організації економічного співробітництва та розвитку, впровадження нових стандартів Базель III у середньостроковій перспективі призведе до щорічного спаду економіки на 0,05-0,15% [11]. Проте, враховуючи те, що остаточно вимоги Базеля III повинні бути впроваджені до початку 2019 р., на даному етапі спостерігатиметься поліпшення показників економічного розвитку. Таким чином, очевидним є те, що вимоги Базеля III розраховані на довгострокову перспективу.

З приводу доцільності впровадження основних положень Базеля III в Україні можна вести багато дискусій. Багато науковців досліджують проблеми та перспективи наближення банківської системи України до міжнародних стандартів і, як наслідок, стверджують про необхідність адаптації вітчизняного банківництва до світових нормативних документів щодо банківського нагляду.

Проте на відміну від банківських систем ряду розвинутих країн світу, які функціонують у відповідності до міжнародних стандартів Базельського комітету протягом майже 20 років, Україна розпочала роботу у напрямку впровадження ключових документів Базельського комітету з банківського нагляду відносно нещодавно. Зокрема, згідно з листом від 30.12.2004 №42-412/4010-13749 Щодо розгляду проекту постанови Правління НБУ, були визначені терміни впровадження засад Базеля II [2]. Проте слід зауважити, що наразі конкретні заходи із запровадження даних вимог в Україні не були реалізовані.

З метою визначення доцільності впровадження базельських рекомендацій в Україні, проаналізуємо основні економічні нормативи по банківській системі України. У таблиці 2 наведена динаміка значень економічних нормативів по системі банків України протягом періоду 2005-2012 рр.

**Динаміка значень економічних нормативів по банківській системі України за період 2005-2013 рр.
(побудовано на основі даних [7])**

№	Показник	За станом на кінець періоду, рік										
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013		
										I кв.	II кв.	III кв.
1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів, %	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,20	17,99	17,92
2	Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів, %	11,54	10,84	10,09	11,15	14,23	15,11	13,99	13,77	13,72	13,81	13,50
3	Норматив поточної ліквідності, %	73,87	70,19	75,31	75,16	72,90	77,33	70,53	79,09	91,49	88,64	87,95

На основі даних таблиці 2 можна спостерігати динаміку щодо збільшення значень усіх розглянутих економічних нормативів у цілому по банківській системі України у кризовий період. Високі показники адекватності регулятивного капіталу, перш за все, забезпечуються законодавчо встановленою нормою. В Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженій Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 визначено мінімальний рівень адекватності регулятивного капіталу у розмірі 10%. Для банків, що розпочинають банківську діяльність, цей показник має становити: протягом перших дванадцяти місяців діяльності (з дня отримання ліцензії) – не менше 15%; протягом наступних дванадцяти місяців – не менше 12%; надалі – не менше 10% [1]. За таких високих значень достатності регулятивного капіталу можна стверджувати, що впровадження вимог Базель стосовно даного показника в Україні навряд чи призведе до очікуваного економічного ефекту.

Формування резервного буферу також втрачає свою необхідність, оскільки достатність власного капіталу покриває вимоги щодо мінімального рівня регулятивного капіталу та розміру буферного капіталу, що визначені Базелем III. Проте у даному контексті слід також відзначити, що високі значення показників забезпечуються ще і за рахунок методики розрахунку Національним банком України нормативу адекватності регулятивного капіталу. На відміну від методики розрахунку даного показника, що пропонується Базельським комітетом з питань банківського нагляду у Базелі II та Базелі III, в Україні ще й досі застосовується методика Базеля I (у першій редакції), де зваження активів на вагові коефіцієнти відбувається відповідно до їх базового потенційного кредитного ризику. У цьому випадку не враховується ринковий та операційний ризику [2].

Розглядаючи показник поточної ліквідності, слід зауважити, що вітчизняна банківська система наразі ще не готова до такого значного підвищення даного показника, яке вимагається згідно з новою редакцією Базеля. Це обумовлюється тим, що збільшення нормативу ліквідності призведе до зменшення ресурсів для здійснення кредитно-розрахункових операцій банків, і, як наслідок, зменшення прибутків банків. Враховуючи те, що вітчизняна банківська система є досить молодою, а також знаходиться у посткризовому становищі, то на

даному етапі скорочення прибутків за рахунок формування резервів є не досить доцільним, оскільки це призупинить її розвиток та відновлення.

Висновки. Отже, для України, як і для багатьох країн світу, необхідним є підвищення стабільності банківської системи із врахуванням тих недоліків її функціонування, які виявила глобальна фінансова криза 2008 р. У даному контексті слід продовжити роботу із впровадження вимог Базельського комітету із банківського нагляду з метою адаптації банківської системи України до міжнародних стандартів, зокрема із прийняття проекту Постанови Правління НБУ «Про підходи до впровадження Базеля II». На нашу думку, першочерговим завданням є зміна методики зваження активів за ризиками, яка передбачає врахування трьох основних видів ризиків: кредитного, ринкового та операційного. При розрахунку економічних нормативів для банківської системи України за методикою базельських стандартів з'явиться можливість більш адекватно оцінити її фактичний стан та підвищити стійкість до майбутніх фінансових криз.

На перспективу слід розглядати і введення у систему банківського нагляду деяких вимог Базеля III, зокрема врахування показника левериджу. Цей індикатор дасть можливість враховувати більше коло факторів при оцінці фінансової стійкості банків. Стосовно інших нововведень Базеля III, то впроваджувати їх в Україні, на нашу думку, наразі немає сенсу. Нові стандарти є досить жорсткими і для сильних економік, тому багато країн не поспішають їм слідувати. Зокрема, влада Китаю, країни, яка майже не потерпіла від кризи 2008-2009 років, прийняла рішення відкласти посилення правил із банківського регулювання, щоб не позбавити економіку кредитної підтримки. США взагалі ж, так і не завершивши впровадження вимог Базеля II, продовжують роботу із їх імплементації разом вже із новими вимогами [13]. Тож, за таких умов, доцільним для національної економіки буде вивчення міжнародного досвіду щодо впровадження нових вимог протягом наступних 6 років (як відомо, остаточне прийняття нововведень Базеля III повинно бути завершене до 1 січня 2019 р.) та визначення тих позитивних та негативних ефектів, які може отримати національна банківська система від їх впровадження.

Таким чином, перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у вивченні світового досвіду впровадження Базеля III та визначенні найбільш оптимальних шляхів приведення банківської системи України до міжнародних стандартів на основі використання цього досвіду.

Література

1. «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» : Постанова Національного банку України № 368 від 28.08.2001. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (12)
2. «Щодо розгляду проекту постанови Правління НБУ» : Лист Генерального Департаменту банківського нагляду Національного банку України № 42-412/4010-13749 від 30.12.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v3749500-04> (10)
3. Андрюшин С. Базель III – новые стандарты достаточного капитала / С. Андрюшин, В. Кузнецова // Банковское дело. – 2011. – № 1. – С. 29-33 (8)
4. Довгань Ж. «Базель III» у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи / Ж. Довгань // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 – С. 224-229 (2)
5. Міщенко В. Базель III : нові підходи до регулювання банківського сектору / А. Незнамова, В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2011. – № 1 – С. 4-9 (7)
6. Попова Е. Базель-III: новые международные стандарты банковского надзора / Е. Попова, Е. Тюрин // Банковские услуги. – 2012. – №4. – С. 2-7 (6)
7. Статистичні дані з офіційної веб-сторінки Національного банку України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/> (11)
8. Хандруев А. Базель III отобьет аппетит к риску / А. Хандруев // Прямые инвестиции. – 2012. – № 11. – С. 70-75. (3)

9. Чуб О. Перспективи впровадження Базель III в умовах фінансової глобалізації / О. Чуб // Зб. наук. праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики» – Вип. 1 (12). – 2012. – С. 18-25 (1)
10. Basel III : A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. [Електронний ресурс] : Basel Committee on Banking Supervision. Bank for international settlements. – December 2010. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (4)
11. Huw Jones. Basel rules to have little impact on economy. [Електронний ресурс] : Organisation for Economic Co-operation and Development study. – 2011. – Режим доступу : <http://www.reuters.com/article/2011/02/16/oecd-basel-idUSLDE71E23Q20110216> (9)
12. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. [Електронний ресурс] : Basel Committee on Banking Supervision. Bank for international settlements. – June 2006. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf> (5)
13. Progress report on Basel III implementation. [Електронний ресурс] : Basel Committee on Banking Supervision. Bank for International Settlements. – October 2012. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs232.pdf>

Афанасьєва О.Б. Банківська система України на шляху до впровадження нових міжнародних стандартів банківського регулювання / О.Б. Афанасьєва, М.Ф. Алексанян // Вісник Хмельницького національного університету. - 2014. - № 2. - Т. 1. - С. 139-143.